

Krisis

Tijdschrift voor actuele filosofie

JAAP KOEIJMAN

TIEN JAAR NA 9/11: DE ONZICHTBARE VIJAND

Krisis, 2011, Issue 3

www.krisis.eu

Onmiddellijk na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 gingen stemmen op dat de wereld voorgoed was veranderd en dat met name het westen zijn onschuld had verloren. 9/11 werd het markeermoment van onze huidige tijd, net zoals JFK (de moord op president John F. Kennedy in 1963) een markeermoment was voor eerdere generaties. Juist doordat miljoenen kijkers 9/11 'live' op televisie meemaakten was het effect zo groot. Volgens Slavoj Žižek was dat ook precies de bedoeling: 'The "terrorists" themselves did not do it primarily to provoke real material damage, but FOR THE SPECTACULAR EFFECT OF IT' (Žižek 2002: 11). Zonder het lijden van de 'echte' slachtoffers in New York te bagatelliseren kan worden gezegd dat de werkelijke impact van 9/11 deze collectieve ervaring is. Door de televisiebeelden – zowel live als de constante herhaling – waren we allen getuige en zullen we ons altijd herinneren waar we waren op 'de dag dat de wereld voorgoed veranderde'.

In haar boek *Precarious lives* stelt Judith Butler dat een kritische blik op 9/11 als gebeurtenis wordt bemoeilijkt omdat we persoonlijk getuige zijn geweest. Reflecties op 9/11 beginnen dan ook meestal vanuit 'a first-person narrative point of view' (Butler 2004: 4). Vanuit dit persoonlijke perspec-

tief wordt 9/11 al snel gezien als een trauma dat individuele of collectieve genezing behoeft, in plaats van een politiek-terroristische daad die ons dwingt na te denken over de rol van de Verenigde Staten van Amerika en andere westerse natiestaten in de internationale politiek. Ook in Nederland is dit een gangbaar perspectief. In de inleiding van de bundel *Stof en as. De neerslag van 11 september in kunst en populaire cultuur* beginnen de samenstellers Liedeke Plate en Anneke Smelik met de persoonlijke getuigenis van het hoofdpersonage uit de roman *De woordvoerder*, geschreven door cabaretier Vincent Bijlo. Vervolgens presenteren zij 9/11 als een trauma dat door middel van kunst en populaire cultuur kan worden verwerkt: 'Al gebeurde het aan de andere kant van de oceaan, ook voor ons in Europa is 11 september een traumatische gebeurtenis geweest' (2006: 16).

Inmiddels zijn we ruim tien jaar verder. Logischerwijs werd 11 september 2011 een herdenkingsdag waarop niet alleen herinnerd kon worden waar we waren toen 'het' gebeurde, maar welke ook een moment bood om te reflecteren op de daadwerkelijke impact van 9/11. Is de wereld voorgoed veranderd? En is 9/11 inderdaad een traumatische ervaring gebleken? Ter voorbereiding op een discussieavond in SPUI25, gehouden op 12 september 2011, hebben we deze vragen gesteld. Een belangrijke 'erfenis' van 9/11 kwam meteen naar voren: de angst voor een onzichtbare vijand, waardoor we regelmatig aan 9/11 worden herinnerd. In publieke ruimten worden we door surveillancecamera's in de gaten gehouden; bij het reizen worden onze bagage en lichamen gescreend; burgers worden opgeroepen alert te zijn op verdachte personen en pakketjes. Maar wie of wat is deze onzichtbare vijand eigenlijk? Is het georganiseerd terrorisme, fundamentalisme, radicaliserende moslimjeugd, of is het gevaar meer abstract, een gebrek aan controle in een tijdperk van mondialisering, economische onzekerheid en technologische revolutie?

De volgende drie bijdragen nemen de notie van de onzichtbare vijand als uitgangspunt om de erfenis van 9/11 in een bredere context te plaatsen. Beatrice de Graaf maakt een historische vergelijking met de strijd tegen het internationale anarchisme rond 1900, waarin parallellen met de hedendaagse War on Terror zichtbaar worden. Joost de Bloois beargumenteert dat 9/11 geen markeermoment was, maar juist een mogelijkheid om

het neoliberalisme te verstevigen en voort te zetten. Marieke de Goede laat zien hoe ook binnen Europa data-analyse en surveillance als preëmpatieve middelen worden ingezet om de vijand 'zichtbaar' te maken. Gezamenlijk laten de drie artikelen zien hoe de impact van 9/11 veel dieper gaat dan de herinnering aan de plaats waar we waren toen wij 9/11 voor het eerst live op televisie ervoeren.

Jaap Kooijman is universitair hoofddocent Media en cultuur aan de Universiteit van Amsterdam en auteur van *Fabricating the absolute fake. America in contemporary pop culture* (AUP 2008).

Literatuur

Butler, J. (2004) *Precarious life. The powers of mourning and violence*. Londen/New York: Verso.

Plate, L. en A. Smelik (red.) (2006) *Stof en as. De neerslag van 11 september in kunst en populaire cultuur*. Amsterdam: Van Gennep/De Balie.

Žižek, S. (2002) 'Welcome to the desert of the real'. *The symptom*. Te raadplegen op www.lacan.com [23 november 2011].

 De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.